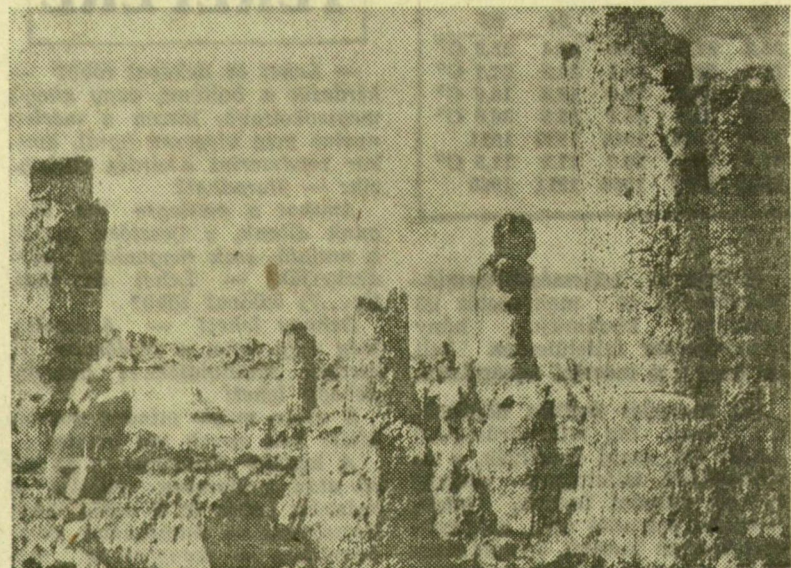

Beszéltek a kövek

A várnai kövült erdőségekről

Részlet a várnai kövült erdőségből. (Dr. Sacharjeva felvétele)

Várna nemcsak mint világhírű tengeri fürdő nevezetes, mert a város bennünket magyarokat és történelmünk egyik gyászos csatájára emlékeztet. A vesztett várnai csatában esett el 1444-ben I. Ulászló magyar király. Ennek emlékére emelték a szép mauzóleumot és előtte Hunyadi János szobrát.

Egy másik világhírű nevezetessége Várnának a várostól mintegy 18 kilométer távolságra és több négyzetkilométeren elterülő megkövesedett erdőségek maradványai is a „Pobitite kameni”, vagy régi török nevén a Dikilitas, amelynek korát a tudósok 55–60 millió évre becsülik. Az égbenyülő 6–8 méter magas, 1–4 méter vastag, szabályosan hengeres és belül üreges oszlopokról a hivatalos útikalauzok igen szemléletes fényképeket is közölnek.

A várnai kövületeket több mint 130 éve faggatják a tudósok, és már eddig is több mint 35 könyv és dolgozat jelent meg a származásukról, történetükről, de még a mai napig sem kaptak róluk elfogadható magyarázatokat, csupán azért, mert még mindig nem vallatták őket helyesen, vagy pedig a néma, de mégis beszédes feleleteiket rosszul értelmezték. Ilyen rosszul értelmezett felelet van az egyik magyar nyelven is megjelent Bulgáriai útikönyv, 1965. 144. oldalán, amelyben ezeket a híres megkövesedett erdőségeket így ismer-tetik: „Pobitite kameni (Köerdő). E ritka természeti képződményeket a Szófia felé vezető út mentén, Várnától 18 kilométerre találjuk. A szürkésfehér homokkal borított tájból különös oszlopszerű sziklák emelkednek. Szinte az az érzésünk, hogy régi oszlop-csarnok, vagy palota romjai előtt állunk. Amint azonban közelebb érünk az összevissza magasodó oszlopok között, nem tudjuk fel-fedezni az emberi kéz nyomait. Mindez a természeti erők sok évszázados munkájának eredménye. Az oszlopok gigantikus sztalaktitok-cseppkövek, amelyek a föld mélyében formálódtak, s az atmoszférikus romboló erők — az eső és a szél — az idők folyamán eltüntették a mállékonyabb anyagokat, s csak a szilárdabb kőzetekből álló stalaktit oszlopok állják ma is az idők viharát. A környező sziklákon (amelyeknek szomszédságában kis emléktárgyakat árusító pavilon van) ma is e sok évszázados folyamat kezdeti szakasza észlelhető.”

De miért olyan egyenletesen hengeres az alakjuk, miért 3–5, sőt 8 méter magasak, miért üreges egyesek belseje, a talpuktól a csúcsig, másoknak viszont, miért tömött a belsejük, vagy egyesek belsejében, miért van két egyenlően terjedelmes üregstb.? Azért, mert 55–60 millió évvel ezelőtt az úgynevezett eocén-

korban, éppen olyanok voltak, mint a ma is élő késő utódaik és közvetlen rokonaik, például a trópusokon élő szágópálmák, tudományos nevükön Cycas-féle fák. Akkor ezek is éppen olyan 5–10–20 méter magasak voltak, mint a mai nap is élő egyes szágópálmák. Törzsük belsejében éppen olyan terjedelmes bodza-bélszerű bél volt, mint a mai szágópálmáknak, csak hogy a több millió év alatt a puha bélszövet elpusztult, és helyét terjedelmes, néha 40–50 centiméter átmérőjű üreg foglalta el. Nagytólval nézve, belső szerkezetük is éppen olyan még most is, mint amilyen a mi késői utódaikban, a mai szágópálmafélékben ma napig is megmaradt. Az üregeket tehát nem a tengeri fúrókagylók fúrták ki, mint ahogyan azt egyes tudósok azelőtt elképzelték. De cseppkövek sem lehettek, mint ahogyan azt az útikalauz is állítja, mert a cseppkövek belsejében soha sincs ilyen terjedelmes bél. Hasonlóképpen korallképződmények sem lehetnek, mert ilyen üreges oszlopokat a tengeri korallak nem tudnak építeni.

Egyes oszlopok belsejében pedig azért van két egyenlő nagyságú üreg, mert egyes szágópálmáknak az a természetük, hogy el nem ágazó és nagyüregű oszlopaik bizonyos magasságban mindig két egyenlő vastagságú ágban folytatódnak, tehát villásan ágaznak el, de ugyanakkor az egybelű törzs két egyenlő oldalában és két egyenlő bélben folytatódik, pontosan azon a helyen, ahol a két egyenlő ág és es benne a két egyenlő bél folytatódik. Azon a helyen természetesen a belek elpusztulása után két egyenlő üreg maradt vissza.

De a várnai kövült oszlopok között elég sok olyan is akad, amelyeknek a belseje teljesen tömött. Ezek az egykori fák azonban már nem lehettek szágópálmafélék, hanem vagy rendes pálmák, vagy fenyők, vagy pedig lomblevelű fák. Ha tömött és egyenletesen hengeres maradt a testük, akkor csakis valamilyen valódi palma-félék lehettek, ha pedig ágas-bogasan ágaztak el, akkor azok egykoron fenyő-, vagy lombosfák voltak. Mindezt egy mai modern tudományág, a faszövettan, vagyis a xylogónia fényesen igazolta. Egyes megvizsgált kövületeknek a belső szerkezete teljesen olyan, mint a ma is élő fenyőfáké. Az egyik kövületnek pontosan olyan szerkezete maradt meg, mint az Amerikában ma is élő 100 méter magas hatalmas Mammutfenyőnek.

Egy másik tömött törzsű kövületnek a belseje egy melegkedvelő babér-féle szerkezetével egyezett meg. Mindezek a beszé-

des adatok azt bizonyítják, hogy a várnai kövült erdőségek oszlopaik közül egyesek szágópálmafélékből, mások fenyőkből, ismét mások a lombosfákhoz hasonló fák-ból származnak. Az oszlopok keletkezésében tehát sem a koralloknak, sem a cseppköveknek semmi közük nem volt, mert a megkövesedett oszlopok legnagyobb része egész biztosan szárazföldi fák maradványai, amelyek az évmilliók viharával is dacolva, némán, de mégis tudományos nyelven beszélve, hirdetik több évmilliók származásukat.

Mivel a szágópálmák manapság főleg a trópusi tájakon élnek, és a babérfák is a melegebb tájak lakói, ebből arra következtethetünk, hogy Várna közelében abban az időben inkább meleg, majdnem trópusi klíma uralkodhatott.

Egyes kövületek azonban még mást is elárulnak, de csak akkor, ha továbbra is tudományosan kérdezzük őket. Az egyik 4 centiméter vastag kövület így válaszolt: „En egykoron több méter, talán száz méter hosszú hatalmas testű moszatmaradvány voltam és egész életemben állandóan az egykori eocén-korú várnai-tengerben fürödtem. Eközben a testemre csakis a tengerekben élő 1–5 milliméter nagyságú apró állatok, úgynevezett Nummulitesek (Szent László pénze) és Foraminiferák telepedtek, belőlem táplálkoztak még akkor is, ha a partok közelében a tenger-víz visszavonult és a testem pusztulásnak indult.” Az egykori tengerek legalábbis ideiglenes jelenlétét ezek a parányi szervezetek kétségtelenül bizonyítják. Az is lehetséges, hogy a hosszú idők alatt Várna közelében az egykori szárazföldet a rajtuk élő szágópálmák, fenyő és lombosfákkal együtt tengerek öntötték el, a tenger víz konzerváló hatására, de a nagy mennyiségű mészkőanyag lerakódása, majd a tenger visszavonulása után újból a szárazföldre kerülve, most már a víz, szél és napsugár hatása következtében pusztulni kezdtek, de eredeti származásukat, tehát finom szöveti szerkezetüket még ebben a megkövesedett állapotban is megtartották. Tehát ezek a néma kövületek maguk cáfolták meg az útikalauzban azt a véleményét, hogy az oszlopok tulajdonképpen föld alá került cseppkövek lennének, vagy hogy korallképződmények voltak, valamint azt is, hogy az üregeket fúrókagylók rágták volna ki.

Mint hogy a mai várnai tudósok, így Davitasvili akadémikus és Sacharjeva paleontológusnő is úgy érezték, hogy a mintegy 130 éves magyarázatok az oszlopok keletkezésére vonatkozólag, nem állják ki a tudományos kritikát, végül is egy magyar paleobotanikust kértek meg a probléma megfejtésére. Másfél évi hosszú és tudományos vallatás után neki végre sikerült megállapítania, hogy a várnai kövült erdőségek egykoron valódi szárazföldi erdőségek voltak, amelyekben szágópálmák, fenyők és melegkedvelő lombosfák éltek. Azonban az eltelt 50–60 millió év alatt ez a terület egész biztosan, talán többször is tenger víz alá került, hogy meddig, az teljesen bizonytalan, és ezt a hatalmas testű barnamoszatok és a reájuk telepedett gazdag mikroszervezetek, így a Nummulitesek és Foraminiferák kétségkívül bizonyítják. Hogy a tenger, az erdőségek keletkezése előtt, vagy utána borította el Várna környékét, mindezt a tudomány később fogja megállapítani.

Ezek az eredmények azonban azt is bizonyítják, hogy a természet valamennyi tárgyát mindig a tudomány nyelvén kell helyesen megkérdezni, és hogy ha a kérdés helyes volt, akkor még a néma kövületek is hangosan beszélnek azzal, aki eltanulta a nyelvüket és akkor a felelet is a valóságnak megfelelő lesz. Erre mondja a latin közmondás: „Te saxa loquuntur” vagy is: rólad beszélnek a kövek.

DR. GREGUSS PÁL

A szegedi anekdotakincsből

Sava-borsa...

Manapság „nagyhatalommá” kezd válni a humor. Hozzá tartozik mindennapi életünkhöz, mint a rádió, televízió — vagy akár a focit. Régen csak úgy emlegettük termékeit: vicc. Volt belőle jó is, rossz is. Ma már irodalmi nyelven: tréfa, élc, — tudományosan: anekdota...

Manapság a humornak már vannak hivatott művelői, akik ezt a szakmát szakértelemmel űzik. A jó humorista népszerűségben fölérik akár két táncdalénekesrel is.

Lehet osztályozni is a humort. Legmagasabb fokát talán a hétfő esti kabaréműsorban éri el. Van csúcs-humor is: a szilveszteri műsorban. Van fővárosi humor és van vidéki (hogy hangzása vizsgatá-lóbb legyen), provinciális humor. Lehet személyekhez, eseményekhez (őskortól — najainkig) kötni, vagy foglalkozási ágakhoz, osztályokhoz — egyszóval mindenhez. Egyes fajtájukat olykor a divat emeli magasra. Van neki sava-borsa, lehet édes, lehet keserű, kihogyan fogadják vagy hogyan született.

Legmaradandóbb formája a humornak az anekdota. Ezt gyűjteni is lehet. Voltak, vannak s lesznek is mindig tréfacsinálók. De a tréfa, a vice, mint Kovács Árpád, néhai szegedi humoristánk mondta — mégis csak úgy születik, mint a béka, mögterem magától is... ha már él és mozog, csak egy kis napsütés köll neki és — máris kuruttyol...

A lassúságáról közismert egykori kisvasúton utazik egy parasztleány. A kalapját lekopja az erős légvonal. Ez még csak a tényállás. De anekdota lesz belőle, amint kiszínezik, hozzátésznek, vagy elvessznek belőle. S ehhez elég annyi idő, amennyi eltelik, amíg a legény leugorva, visszahozza a kalapját... Hogyan fogadják, mit mond a kalauz neki, mit szól hozzá a komája, vagy a pipás mesemondó stb. Ebből lesz maga a vicc. De születésében részt vehet az egész utazó kupé...

A legény leugrik, a kisvasút megy tovább. Ez az eset Kunhalom előtt történt néhány kilométerrel.

— Mit gondúnak kentök, ahogy beérünk Kunhalomra, hát ki áll az állomás előtt. — Így teszi fel az egyik magyar a kérdést.

— A legény...! Vágja rá egyből a kupé utazó tanyai nepe.

— Dehogy! A bakter... Világszerte elterjedt, hogy a skótok milyen takarékosak, még a szavakkal is. Mennyi anekdota tanúskodik erről. De mirajtunk kívül ki tanúskodik a magyar, beleértve a szegedi paraszt szűkszavúságából fakadó tömörked tréfáról?

Elvégre kis nemzet vagyunk... Nincs világnyelvünk.

A székely ember talpraesett, nagyszerűen időzített aranymondásiról híres. A szegedi paraszt (lásd Tömörkény, Móra, Cserny s mások írásaiban) van olyan furfangos, mint a székely s ha negyedany-nyi sem szólal meg, talán abban van magasrendű humora...

Lássunk hát egy csipetöt egy gazdag gyűjteményből, a szegedi embörök és tréfacsinálók magasrendű humorából. Úgy csak a sava-borsát...

Szólaljon meg a helyi hagyomány, a paraszt, a polgár, a munkás éppúgy mint a játszó gyerek, a bohém, a művész a maga sajátos „szógediségében”. S ha írásaiban, nem tagadom, hogy példaképeim Ráth-Végh István és Tabi Bászló voltak, tollamat mégis csak ennek a városnak, az egyre kevesebbek által „Urbs”-nak tekintett és tisztelt szülőhelynek szeretete sugallta és vezette...

A szegedi boszorkányok

A szegedi Boszorkány-szigetről azt tartja a helyi hagyomány, hogy 1728-ban itt fűrésztörték meg, s azután itt égették el az utolsó szegedi boszorkányokat. Bár a néphit szerint sem az utolsókat...

Rácáfol erre az örökszép Pósa-Dankó dal is, a „Még azt mondják, nincs Szegeden boroszkány...” kezdetű, jöllehet ezt Egerbocson újabbban (1952!) mint népdalt tartják számon. Csak hogy a szövegben változtatnak:

...Engemet is megrontott egy boszorka
Még pedig a szeretem édesanyja.”

Ne vitassuk most, hogy ez logikusabb a mienkénél... Inkább nézzünk szét a boszorkányok maradékán, hiszen mindön igaz szegedi, itt lakó bennszülött tudja, hogy maradt még belőlük, elég szép számmal, mindkét nemből...

Mert tudvalevő, hogy a főboszorkány, a boszorkányok kapitánya mindig férfi volt, ahogy férfiak közül válogatták a „boszorkány vezérkar” többi tagját is, a zászlótartót, meg a hadnagyot.

Kik is voltak hát azok a boszorkányok? Dugonics András műveiben lapozgatva, a kárhözható jelős mondások közt akadunk rá a „borzas hajú bői boszorkány” fogalmára. Jelős írónk aztán meg is magyarázza, miszerint „...a régieknél mást tartottak csupán boszorkányoknak, mást bójti boszorkányoknak. A' csupa boszorkányok csak a' városokban, falukban nyomták meg a' fekvőket. A' bójti boszorkányok nagy bójtben a' szent Gellér högyére éjtszakánként sóprún nyargaltak. És így a' nyargalásban borzas haját nyertek.”

Ebből aztán nem lettünk sokkal okosabbak, ugyancsak téves nyomokon indulnánk el, ha városunkban csak a haját néznénk manapság...

(Nem hogy a boszorkány, de még a nemeket sem tudnánk na-

gyon megkülönböztetni egymástól...)

Az is kérdés lenne, kiket égették hát itt el annak idején a máglyán, hiszen Kálmán királyunk bölcsen kijelentette: „...de strigis vero quae non sunt, nulla quaestio fiat...” Már, hogy boszorkányok nincsenek, róluk tehát kérdés se tétessék.

A király törvénye világgóssa teszi, hogy a striga alatt abban az időben nem érthettek vámpirokat, vérszopó, akaratak szerint állati alakot öltő, vagy más állat-tá változtató rémeket, akikkel, vagy amikkel csak nem bántak volna el olyan enyhén...

Egy kis hiba van a kréta körül.

Erre a szegedi piaristák egyik kiválósága, néhai Bolgár Mihály mutatott rá, mondván, hogy ezen a sárteken valóban kétféle boszorka akad.

Pro primo — a közönséges boszorkány, a latin nevén strig, strigis, ennek a többszámú ablativusa — strigibus. Tehát nem ezeket törölte el Kálmán királyunk.

Pro secundo — a másik boszorkány, amely képes állattá átváltozni, ez a striga, strigae, ennek a többes ablativusa már strigis. Ezeket törölte volna el a király.

Ennélfogva: Szegeden 1728-ban csakis az el nem törölt boszorkányokat égethették meg...

1730 tavaszán volt az utolsó boszorkányítélet városunkban. Mint mondják, két nőt fogtak szigorú vallatás alá, akik részegeskedő katonák után bomló, „mosdatlan száju” fehérszempesek voltak.

Legutóbb Asoththalom táján ütötte föl fejét a boszorkányüldözés!

Amiből is látnivaló, hogy nálunk „boszorkányügyben” még mindig megoldatlan a probléma...

CSONGOR GYÓZÓ